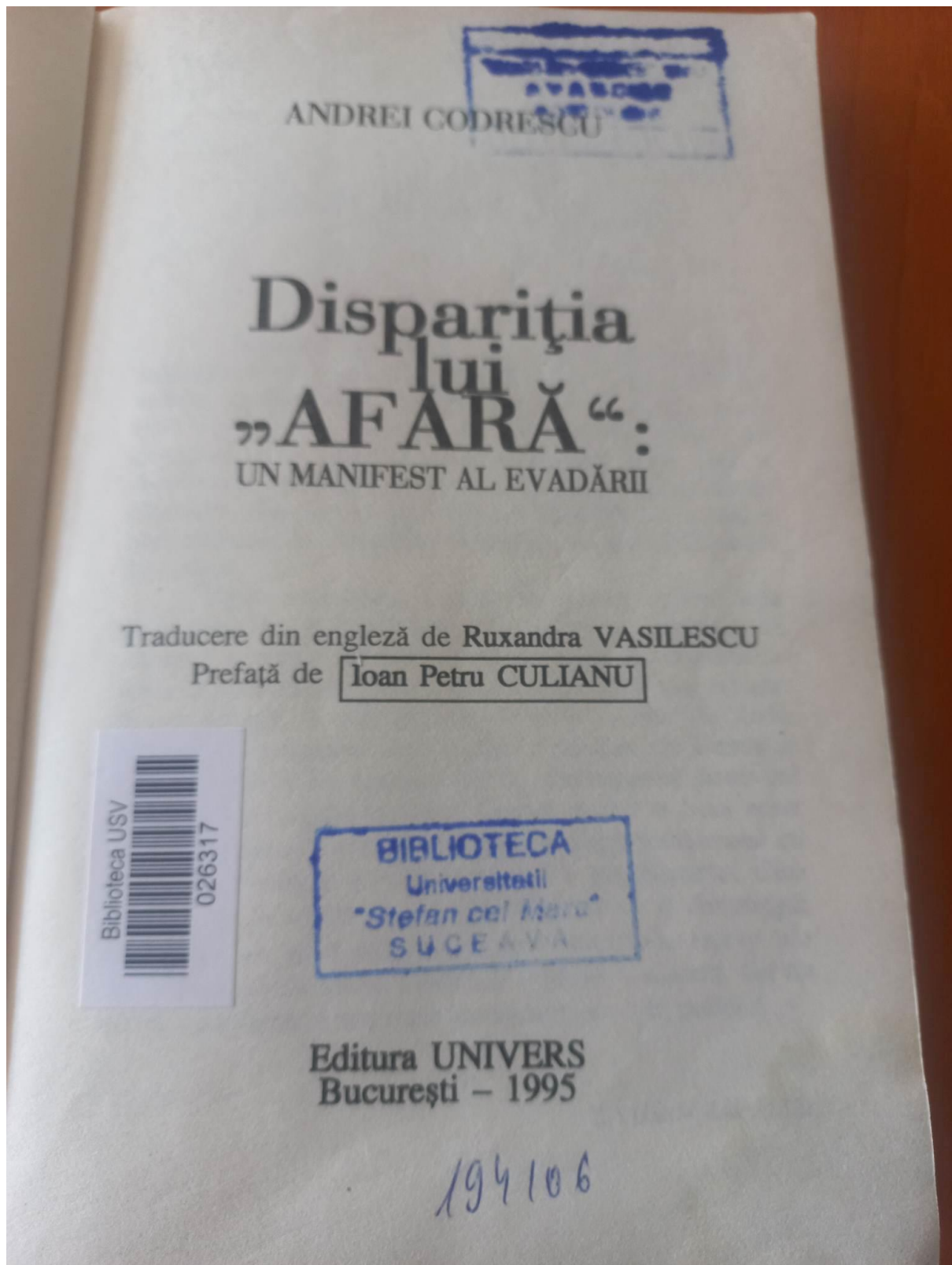

Seminar **Ideologie și exil**

Andrei Codrescu (n. 1946)

„O LECȚIE DE POLITICĂ“

„Înlăuntru“ și „afară“, așa cum mulți dintre noi, laolaltă cu autorul scăpărătoarei cărți „Dispariția lui «afară»: un manifest al evadării“ de Andrei Codrescu, le-am trăit sensul, sînt categorii politice. Ajuns „afară“, în Occident și în cele din urmă în Statele Unite, unde a devenit un poet, un eseist și un jurnalist celebru, Andrei Codrescu și-a pierdut mai întîi „înlăuntrul“, iar astăzi, o dată cu explozia Gulagului comunist, constată și dispariția lui „afară“.

Cine cunoaște, măcar în parte, opera deja impozantă a lui Codrescu, știe că acest mînuitor de excepție al limbii engleze (cazul lui poate fi comparat cu acela al unor răsăriteni ca Joseph Conrad și Nabokov) este la ora actuală, și mai mult decît orice scriitor de limba română, continuatorul unei tradiții inaugurate de Urmuz și Tzara și sporite de Ionesco, dar și descendentul poate cel mai autentic al paradoxalului Cioran. Avînd la bază acest amestec exploziv, Andrei Codrescu ocolește întotdeauna cu strălucire primejdia locului comun și a simplismului. Cine așteaptă de la cartea sa o melodie unică va fi dezamăgit; cine însă acceptă existența unor multiple fațete ale realității va primi de la Codrescu o lecție – sinceră, dar nu naivă, complexă și totodată fermecătoare – de politică.

Bazată pe opoziția „înăuntru” / „afară”, Codrescu construiește o fenomenologie a exilului în care cele două categorii se transformă constant una în cealaltă: „afară” devine „înăuntru” exilatului, iar „înăuntru” primordial – țara de unde se fuge – devine un „afară” fie de neajuns, fie ca în cazul lui Codrescu, care a transmis scurta și neglorioasă revoluție română în direct pentru Național Public Radio, un „înăuntru” al memoriei și un pol necesar al infinitei dialectici dintre „înăuntru” și „afară”. În fond, ne spune Codrescu, nu putem exista fără o oglindă care să ne deformeze, fără scenarii de fugă și reîntoarcere care să ne stabilească identitatea. Dar, în cele din urmă, operația devine un joc abstract, oglinzile se reflectă la infinit una pe alta, lăuntricul se obiectivează prin timp, iar necesarul „afară” dispare.

Exilat, nu e de mirare că Codrescu se indentifică cu exilații, din care alege perechi antitetice care reflectă oarecum opoziția dintre „înăuntru” și „afară”: Miłosz și Gombrowicz, Havel și Kundera. Codrescu revoltatul, frondeurul și disidentul în devenire care părăsește România în 1965, cu mintea îmbibată de mistica licoare a dezrădăcinării, recunoaște retrospectiv apocalipsa comunistă ca Miłosz și înțelege opțiunea etică a lui Havel; dar Codrescu omul „din afară”, intelectualul american, se recunoaște cu mult mai bine în scepticul Gombrowicz și în cinicul Kundera. Pentru că, o dată ce s-a aflat „afară”, „afară” a dispărut; dar și pentru că acest comunism care se destramă azi în mod iremediabil i se relevă, la fel ca și celor doi autori sus-numiți, drept una din oglinzile deformante care au format realitatea lumii de-a lungul întregului secol. În lipsa acestei oglinzi, realitatea se prăbușește în ea însăși, esența lui „afară” dispare. Este interesant de notat că exilul românesc nu a produs nici un exemplu notabil cum re Codrescu să se identifice. Vorbește de Cioran, Eliade, dar aceștia fac parte din generația mitică a cărui cărți prohibite adolescentul le răsfoia la Sibiu în a unui exilat intern, un deviant, pe care-l numește

„Doctor
găsi n
„înăun
prohibi
dădea
citorii
o dată
genera
vreme
imagin
pentru
Revol
televi
dintre
destr
putea
dede
subli
joc c
roma

pătr
pag
mo
„co
lin
bar
lib
de
mo
(n
„f
ur
ci
b
d
n

„Doctorul M.“. Erau cărțile „din afară“, care se puteau găsi numai în sfera cea mai secretă și protejată a „înăuntrului“ și care aparțineau cîtorva categorii egal de prohibite: religia, sexualitatea, politica. Accesul la ele îi dădea senzația de a face parte dintr-o Societate secretă a cititorilor de cărți interzise, îi crea euforia lui „afară“. Dar, o dată ajuns „afară“, Codrescu își dădea seama că generația cititorilor de cărți era în curs de dispariție, în vreme ce noile generații aveau cultul vocii și mai ales al imaginii. Poate de aici i se trage nostalgia abia formulată pentru o lume în care realitatea să nu fie mediată. Revoluția română, care a fost în întregime o revoluție de televiziune, îi apare drept simbolul unei uniuni mediatice dintre est și vest, unei uniuni în care, din nou, opozițiile se destramă, „afară“ devine „înăuntru“ și vice versa. (Am putea, desigur, adăuga că revelațiile halucinante despre dedesubturile așa-zisei „revoluții“ române nu fac decît să sublinieze aspectul iluzoriu al imaginii televizate; dar acest joc de iluzii e mai degrabă de competența unui scriitor de romane polițiste.)

Cartea lui Codrescu e cuceritoare nu numai prin pătrunzătorul ei dans de idei, ci și prin stil. Nu există pagină fără cel puțin o frază memorabilă. În anii 60, cu moda beat și hippie, cortina de fier se transformase în „cortină de păr“ (îmi amintesc cum un fost profesor de lingvistică de la București, Emanuel Vasiliu, întors cu barbă din Statele Unite, fusese reținut de miliție și ras). În librăria Cartea Rusă din Sibiu, „nici un român cu un dram de respect de sine n-ar fi vrut să fie prins nici măcar mort“, dar adolescentul încalcă această prohibiție complexă (nu era oare țara sub talpa sovietică?) și pătrunde în ea „fiindcă era răcoare și fiindcă eram intrigat de misterul unui loc în care se aflau doar cărți pe care nimeni nu le citea, într-o limbă disprețuită de toți“. Sfirșește prin a boicota Cartea Rusă ca toți ceilalți, și ca mulți dintre ei descoperă că și bisericile sunt răcoroase: „Mari rezerve de răceală sunt necesare pentru a menține realități oficiale

distincte". În fond, nu e de mirare că ruptura, exilul, sînt condiția esențială a omului: „Sîntem cu toții exilați, fie și numai pentru că, prin virtutea faptului că El n-a părăsit niciodată pîntecele matern, Dumnezeu e singurul pămîntean”.

Memorabilă și analiza politică din cartea lui Codrescu. O dată cu disperata încercare a lui Gorbaciov, bazată pe credința că energii economice extraordinare vor fi eliberate prin libertatea cuvîntului, s-au dezlănțuit fiarele atavice ale Rusiei: rasismul, antisemitismul, panslavismul, ortodoxia. Mulți dintre cei nemulțumiți se înduioșează la amintirea Tătucului Stalin.

IOAN PETRU CULIANU

Partea întâi

TIMPUL DINAINTEA TIMPURILOR

Natura lui este că se află în exterior, în exteriorul

Nu-i un vehicul, ci o mișcare. Fără înțeles, fără analogie,
fără folos, fără respingere, fără acceptare, fără formă,

fără moralitate, fără religie, fără școală, fără precursori,
fără valoare, fără pret, fără timp, fără oase -

Este

propriul său viitor și scop, propriul public și client.
Nu are natură. Are lumea.

George EVANS, *Eyeblade*

ÎNTR-O SEARĂ DE AUGUST a anului 1956, pe
cînd aveam zece ani, am ascultat un oier bătrîn de cînd
lumea, învăluit într-o mantie de fum, spunînd o poveste, la
un foc de tabără în Carpați. Povestea că demult, tare
demult, cînd timpul era numai o idee căreia nu-i venise
încă vremea, pe cînd perii făceau piersici și puricii săreau
în înaltului cerului cu potcoave de nouăzeci și nouă de
ocale fiecare, a trăit prin părțile acestea o oaie pe nume
Miorița.

Turma căreia îi aparține Miorița este proprietatea a
trei frați. Într-o noapte, Miorița surprinde complotul pe
care îl puneau la cale frații mai mari: să-l omoare pe
mezin în zori ca să-i fure mioarele. Mezinul este un

visător, cu „capul mereu în nori”. Miorița se cuibărește în bratele lui, îl previne pe băiat de relele ce aveau să i se întâmple și-l roagă să fugă. Dar, în tonuri pe cât de lirice pe atât de tragice, tânărul poet-cioban îi spune Mioriței că după moartea lui să se ducă la mamă-sa și să-i spună că el n-a murit de fapt, ci că s-a însoțit cu luna și că toate stelele au fost la nunta lui. Băiatul îi spune apoi Mioriței numele fiecărei stele, de unde vine ea și ce are de făcut, în cazul în care mamă-sa, pe care n-o puteai păcăli cu una, cu două, vrea să știe nume și figuri. Înainte de ivirea zorilor, frații mai mari îl omoară pe tânărul cioban, după plan. Nici o încercare de împotrivire, nici un contracomplot, nici un vicleșug. Soarta se împlinește după cum s-a povestit. Luna are un nou soț, iar povestea trebuie să se afle.

Miorița pornește în căutarea mamei băiatului. Dar, în drumul ei, relatează tuturor povestea. Crima a fost de fapt o nuntă, băiatul s-a însurat cu luna și toate stelele au fost de față. Ea numește fiecare stea și explică de unde vine aceasta. Pleiadele sînt tinere fete rele care au suflat praf în ochii soarelui. Carul Mare, plin de bunătate, hrănește cu lapte pe cei săraci, căci fusese cîndva un Titan rău care și-a risipit aurul. Venus a fost odată o regină frivolă, îndrăgostită de un înger rău. Cercul lui Orion este format din fete care nu-și pot opri dansul. Acolo sus, sînt dulgheri, vrăjitoare și fierari, mulțimi de oameni transformați și făcuți să fie exemplari pe vecie. Miorița îl cunoaște pe fiecare din cer. Ea nu se satură niciodată de poveste. Deplînge moartea iubitului ei cu povești despre originea lumilor.

În peregrinările sale, traversează rîurile munților Carpați ajungînd pînă la Marea Neagră, periplu ce descrie hotarele naturale ale României. Pribegia ei definește spațiul poporului, un spațiu pe care poetul român Lucian Blaga îl numește „mioritic”. Miorița însăși este hotarul mobil al națiunii, un hotar cu darul povestirii, a cărui poveste este fără hotar și cosmică. Ea cheamă la viață un

loc și un popor pe care le delimitează prin narațiune. Ea face ca geografia să răsară din mit, conține în trupul ei, legat de spațiu, infinitatea cosmosului.

Bătrînul oier se sprijini de toiagu-i noduros, rostind alene și monoton, fără stres sau patetism, cuvinte ce veneau din negura vremilor. Am avut gîndul straniu că oierul acesta trebuie să fi fost unul dintre ucigași, unul din frații mai mari, a cărui pedeapsă era să trăiască pentru eternitate, urmînd-o pe Miorița, repetîndu-i povestea. Cînd și cînd, cîte o insectă uriașă se ridica în zbor de pe celălalt versant al muntelui și se auzea o bubuitură ca de tunet. Atunci, bătrînul se oprea din povestit ca să-și învîrtească o țigară și să cerceteze la stelele scînteietoare care, pe vremurile acelea, erau mai mari și mai numeroase ca în zilele noastre. Pe la miezul nopții, vremea se încălzi bine, iar bătrînul spuse că o mulțime de strigoi erau interesați de povestea aceasta, de se îmbulzeau, umăr fantomatic lîngă umăr fantomatic, împăturindu-se unul într-altul precum un acordeon și dînd naștere tunetului jalnic ce se auzea în vale. Acolo, orășenii se strîngeau la un loc, neștiind ce îi speria, iar căldura lor se ridica spre munți ca să ne încălzească pe noi.

Povestitul dură toată noaptea și, din cînd în cînd, povestea era ca o plută ce rătăcea printre stele și mioare, purtînd pe ea trupul meu de copil. Oile adevărate dormeau în jurul meu, înghesuite una într-alta, o masă moale și întunecată de inconștientă, din ale cărei vise bătrînul își țesuse povestea. În zori, toți dormeau – în afară de mine și de prietenul meu, Ion. Am stat treji pînă cînd stelele se stinseră pe cer și nu ne duserăm la culcare pînă cînd Miorița ne spuse: „Acum mi-ați auzit povestea, mergeți și spuneți-o mereu, mai departe!“. Și așa, Ion și cu mine am devenit răspunzători de transmiterea acestei ultime variante a legendei „Miorița“ din culmile transilvănene, în anul 1956 cînd, dinspre partea vestică a munților, am văzu vîlvătăile, am auzit bubuitul tancurilor și am simțit arși satelor în flăcări din Ungaria vecină.

Povestea eternă a Mioriței se rostește întruna în capsula ei de scînteii și fum, deasupra scînteilor și fumului făcut de oameni de-a lungul istoriei. Noi cei ce ne aflăm în munți și în poveste eram deasupra lumii, atîta timp cît dura ea. Cînd se oprea povestea, lumea năvălea zgomotos înăuntru.

Miorița își începea povestea ca și alte mituri ale originii, cu o incantație menită să suspende timpul și să-i îndepărteze pe ascultători de lumea obișnuită. „Pe cînd perii făceau piersici” înseamnă demult, dar ajungi ușor în acele vremuri dacă urmărești povestea. Miorița începe prin a-și vorbi sieși, ca și cînd nimeni n-ar asculta-o: „Frumoasă Mioriță, blîndă Mioriță, spune-ți povestea...”. Iar ea „își deapănă într-adevăr basmul”, prinzîndu-i în ițele lui pe ascultători. O dată „prinși în ițe”, am ieșit din lumea istoriei, a corupției și din timp. Am fost transportați, cum spunea Mircea Eliade, în *illo tempore*, în acel timp dinaintea timpurilor, pe cînd zeii construiau lumi din cuvinte. A fost odată ca niciodată, pe vremea cînd timpul nu exista, cînd el era numai o idee a cărei vreme nu venise încă, toate gesturile erau fertile, toate cuvintele magice, fiecare act avea consecințe eterne, cosmosul nu putea fi decît infinit creator.

Da, a fost odată ca niciodată cînd era timp destul pentru orice. Imensitatea copilăriei a făcut ca granițele timpului să fie tot atît de improbabile ca și lumea școlii, la care Ion și cu mine știam că trebuie să ne întoarcem la toamnă. În povestea oierului predomină o ordine diferită de cea a lumii „reale”. Călătoria întreprinsă cu Miorița era magică și complicată. Eram mereu rătăciți, dar mereu acasă. Imaginile pe care ni le arăta își găseau lăcaș în noi, ca și cînd ar fi existat goluri în care să se potrivească perfect. Stelele erau deja în noi. Le chemă la viață rostindu-le numele. În lumina fermecată a povestirii, noi constituiam o sită a posibilităților: fiecare stea se cernea prin noi fără a lăsa urme. Noi eram pasajul de trecere pentru poveștile ce veneau din lumea ei înspre lumea

na în
nului
flam
o cât
otos

ale
să-i
nd
în
in
o;
e

noastră, deși era imposibil să distingi lumile una de cealaltă – cea dinăuntru de cea din exterior. Dacă exista un „afară”, era cel îndepărtat la care trebuia să ne întoarcem, cel în care eram sortiți să ne petrecem viața alături de ceilalți, așa-numita realitate a orașului, a școlii, a rudelor. Nimic nu ne părea mai ireal decât „realitatea”, în vreme ce trăiam în cosmosul interior-exterior al poveștii. În lumina acestui sentiment incomensurabil, realitatea era consimțire temporară și incomprehensibilă.

De ce a trebuit să ne întoarcem? Aceasta a fost – și mai este – întrebarea. Găsisem locul unde „de ce”-ul ontologic original fusese soluționat. În poveste, lângă foc, știam de ce există, de ce eram „noi” și nu „ei” („noi” fiind cei ce cunoșteau povestea, iar „ei” – cei neinițiați, dinafara cercului), de ce lumea era așa și nu altfel. Și găsind răspunsurile, nu înțelegeam de ce oare trebuia să ne întoarcem la o lume unde aceste răspunsuri nu se dăduseră încă, sau nu erau înțelese ori, mai degrabă, erau interzise.

Vechea poveste era o mașină a timpului care distrugea timpul. Și totuși, era o mașină. Așa cum este acum posibil să imaginezi o întreagă nouă ordine de ființe „mecanice”, cyborg*-i ce elimină frontierele dintre om și ceea ce el creează, era atunci posibil să întrevezi în povești o întreagă altă ordine de „mașini”, mașini mitice care elimină frontierele dintre om și ceea ce l-a creat.

Ion a rămas în România, unde este profesor de literatură la Universitatea din Cluj, un post care, fără îndoială, îi oferă multe ocazii să adnoteze mitul mioarei tînjind de dor. Eu am părăsit țara și am schimbat limbile oficiale, dar n-am încetat să spun povestea Mioritei. Ion și cu mine ne-am împărțit, de fapt, sarcina: el și-a menținut-o în interiorul granițelor unui modern stat polițienesc numit „România”, în vreme ce eu mi-am îndeplinit-o în afara lor.

* Cyb(ernetic) Org(anism) – ființă umană ipotetică, modificată pentru a viețui într-un mediu nepămîntean prin substituirea d organe artificiale și alte părți ale corpului.

Interpretările date de noi formează o altă frontieră, caracteristică vremurilor noastre, două șiruri de sîrmă ghimpată sub tensiune în interiorul cărora se întinde țara pustie a politicii. Spre deosebire de frontiera trasată de pribegia Mioriței, care este eternă, cea care ne desparte pe Ion și pe mine este istorică. Povestile noastre apar divizate din povestea Mioriței, precum spiralele gemene, pe veci divergente, ale coarnelor berbecului. Unul din noi se află înăuntru, celălalt în exterior. Dar care cum se află?

Înapoi în oraș, domnea cealaltă ordine. „Nu-ți cunoști locul!” striga mama mea. Aceste vorbe planau deasupra capului meu, asemeni unui pterodactil uriaș, din lecturile mele școlare, gata să mă înșface repede și să mă ducă undeva unde *mi-aș cunoaște* locul. Dacă vorbeam cu îndrăzneală, neîntrebat sau obraznic (cum făceam de cele mai multe ori), sau dacă dădeam glas cu calm și sinceritate suspiciunilor mele, răspunsul era totdeauna că vorbeam nelalocul meu, că vorbeam deplasat și că, pur și simplu, nu-mi *cunoșteam* locul.

Care era locul meu? Locul meu nu era acela unde mă aflam? Oare locul pe care vocea mea îl încălca din inadvertență nu era și locul *meu*? Nu eram întotdeauna, în mod firesc, la locul meu? Care era locul căruia îi aparțineam, diferit de cel al adulților? Exista o delimitare clară între locul meu și al lor? Și cum aveam să aflu care era locul meu? În mod negativ? Aflînd care nu îmi era locul? Poate că ce voiau să spună era că locul *meu* nu exista de fapt, sau că, dacă exista, era limitat la unele idei convenționale, cedate cu indulgență de tradiții copiilor.

Mi se îngăduise să dorm în patul mamei mele pînă la nouă ani, dar acesta dintr-o dată nu mai era locul meu. Această hotărîre am luat-o de unul singur, căci visasem în fiecare noapte că mama mea, care era tînără și frumoasă, se transforma, după ce adormeam, într-o vrăjitoare de gheață. Trupul ei de gheață mă acoperea cu un văl albăstriu de frig. Dimineața cînd mă trezeam, nu mă

Partea a doua

EXILUL, UN LOC

DEȘI PÎNĂ LA URMĂ a hotărît să trăiască în Statele Unite, Soljenițin a fost alungat într-un loc care nu era o țară. Era Exilul, locul la care visasem de cînd am aflat că acolo cărțile nu erau interzise. Dar ce înțelegeam eu prin *cărți* era Aventura. Așa cum îmi imaginam acum o alta, o literatură minunată, neinterzisă care se întindea pînă la limitele cele mai îndepărtate ale imaginației mele. Dacă acestui sentiment i-am dat numele *cărți* a fost numai fiindcă simțeam că pentru asta sînt făcut, să le citesc și să le scriu. Totuși, același sentiment, în diverse grade de intensitate, palpita în pieptul întregii mele generații. Aventura ne captivase. Exilul era Exteriorul pur. Ne puteam juca acolo după pofta inimii fără să fim chemați înapoi, înăuntru de Mama Țară sau de Tata Stat.

Cînd am părăsit România, ideea de a fi scriitor și aceea de a fi un exilat erau sinonime. Știam că plecarea – sau simpla exprimare a dorinței de plecare – mă transforma într-un dușman al Statului, un exilat politic. Urma să-mi pierd cetățenia română și nu aveam voie să mai trăiesc niciodată în Sibiu. Nu aveam să mă mai hrănesc zilnic cu limbajul care provoca un asemenea delir în eul meu liric înflăcărat. Nu aveam să-mi mai revăd prietenii iubita mea, Aurelia, avea să se mărite cu altcineva și într-o zi tristă aveam să ne întîlnim, poate, în ploaie, lângă Turn

Eiffel, răniți de viață, obosiți și bolnavi, tuberculoși și deziluzionați. Chiar și gândul la plecare transforma un individ oarecare într-un suspect politic și o creatură tragică. Pe de altă parte, abia îmi puteam stăpîni nerăbdarea, căci știam că urma să fiu părtaş la o religie poetică. Pe vremea aceea, în 1965, atît modelul tragic foarte real al exilului (mai tragic pentru cei mai în vîrstă decît mine), cît și modelul poetic al vagabondajului și explorării se întîlneau ca să formeze împreună un soi de propulsor, o linie-spirală înlăuntrul nostru. Pe spirala turbulentă a acestui paradox aveam să-mi părăsesc țara și urma să mă înalț pînă aveam să-mi termin combustibilul sau poezia.

Mitul exilului era implantat arhetipal în cultura noastră. Eu aparțin unei țări al cărei export principal sînt geniile. Cel mai renumit exilat al antichității, Ovidiu, a fost alungat printre vechii români și a pus bazele literaturii lor. De atunci, într-o reciprocitate greșit îndrumată, românii și-au exilat poezii cu un devotament sincer, către începuturile lor. Îndatoritoare, istoria nu a întîrziat să creeze nenumărate ocazii. Sîntem puternic marcați de un sens tragic al istoriei. Ca să-l parafrazez pe Emil Cioran, noi am supraviețuit sabotînd istoria. Istoria aparține, de obicei, puternicilor *outsider*-i a căror venire însemna numai necazuri. Timpul nu făcuse nimănui nici un bine și fusese mai meschin cu cei nenorocoși aflați la răscrucea dintre Est și Vest. Împotriva istoriei, noi am dezvoltat comunitatea, folosind un limbaj subtil și ambiguu receptat într-un fel de către opresor și în alt fel de prieteni. Armele noastre de sabotare erau ambiguitatea, umorul, paradoxul, misterul, poezia, cîntecul și magia. Cînd armatele alimentare de energia solară mărșăluiau peste noi, noi ne întîlneam cu luna în adîncul pădurilor. Fie că erau romani, turci, maghiari, goți sau ruși, singura apărare a unui popor nic era încrederea deplină în miraculos și o ură intensă față de istorie.

În 1965, mintea mea era pătrunsă de forțele mistice ale dezrădăcinării. Voiam să sufăr cum au suferit marii noștri poeți exilați și cum numai un adolescent poate să o facă atunci când se dedică unui lucru mai important decât propria-i persoană. Suferința era foarte plăcută, dureros de atrăgătoare datorită bătăilor de toboșă de pe unele benzi de contrabandă cu muzică din Vest, care anunțau lumii că o întreagă generație se afla în pragul revoltei, indiferent de locul unde trăia. Hotărîrea de a deveni poet, mi-am zis, implica necesitatea exilului. „Cine scrie în valahă, scrie despre fleacuri“, spune proverbul. Cît despre ce face poetul, răspunsul era simplu: rătăcește. De la Miorița la epopee a renașterii bazate pe o călătorie metaforică. Dar metafora și realitatea nu sînt divizibile în cultura noastră. Într-adevăr, limba noastră, ca replică la istorie, se delectează cu ambiguitatea.

În facultate, șopteam numele marilor noștri exilați, care veniseră să le înlocuiască pe cele ale eroilor noștri naționali mai puțin importanți. Prin cele mai recente, și acestea erau cele pentru care nutream cea mai mare simpatie, numele lui Constantin Brîncuși, Tristan Tzara, Eugen Ionescu, Mircea Eliade și Emil Cioran ne creau fiori pe șira spinării.

Brîncuși și Tzara au fost exilați poetici, adică au plecat în mod deliberat, fugind de sărăcie (Brîncuși) sau de plictis (Tzara). Dar și sărăcia și plictiseala au cauze politice. Diferența dintre „poetic“ și „politic“ este de litere. Aceste litere aparțin Statului, care le poate insera după bunul plac, sub diverse forme: de la recrutarea în armată (o formă pe care eu unul m-am hotărît să o evit cu orice preț!) pînă la ștergerea din memorie. Cioran și Eliade, care au fugit din cauza persecuției politice, instaurate de către fasciști și respectiv de comuniști, au fost condamnați uitării cîteva zeci de ani, pînă cînd reputația lor a devenit prea mare ca să mai poată fi ignorată. Fugind în culmea puterii de creație, exilului lor i s-a adăugat un sens

iremediabilului. Pentru noi, înțelesul exilului lor eclipsa cu mult sensul creațiilor lor, de care, pe vremea aceea, aveam puțină cunoștință.

M-am gândit că mulți intelectuali români fugiseră din cauza a ceea ce avea să vină și că eu, din mai multe puncte de vedere, eram un produs a ceea ce a venit. Eram un tânăr poet educat de noul regim și pus să asimilez o varietate de noțiuni care i-ar fi îngrozit pe predecesorii mei. Dar pentru mine diferența era fără importanță; abisul cultural l-am văzut ca irelevant. Exilul ne unise, iar în mintea mea el asumase proporțiile unui *loc*. Nu-mi păraseam pur și simplu țara – mă duceam într-un loc numit Exil. Îmi imaginam Exilul ca pe un teritoriu concret, un loc psihologic de vaste dimensiuni, cu hotare precise, cu obiceiuri proprii, ca și cu atracții turistice tipice. Din punct de vedere geografic, acesta putea fi Parisul, Roma, New Yorkul, Buenos Aires sau San Francisco, dar din punct de vedere spiritual el începea la granițele Imperiului Sovietic. Acest arhipelag era locuit mai ales de cetățeni creativi, asemănător Republicii Literelor a lui Platon. Era un Stat-Idee internațional, singurul sistem anarhist funcționant pe lume.

Necazurile au fost contrabalansate de atrăgătoarea posibilitate de a emigra în compania unor oameni ca Mircea Eliade, Emil Cioran, Vladimir Nabokov. Ca țară, Exilul are un panteon mult mai mare de eroi decât, să zicem, Statele Unite ale Americii. Existența reală a locului nu a fost pusă niciodată sub semnul întrebării, iar gândul că pentru a ajunge acolo trebuia să trec prin mai multe țări reale nu mi se părea foarte important.

Necazurile, inclusiv coșmarurile birocratice obișnuite în cazul expatrierii, nu au contat pentru mine. Demonii ce mă urmăreau erau mai mult poetici decât politici, dar nici inversul nu este exclus. Nu trebuie să fii poet ca să fugi de armata română (sau de orice altă armată, de fapt!), ci pur și simplu o persoană cu judecată. Ca disident-ucenic, ale cărui poezii atrăseseră atenția

...a cu
aveam
giseră
multe
eram
z o
orii
sul
în
ni
oc
u
e

cenzorilor din pricina metaforelor stângace și mohorâte, eram sigur că voi ajunge în situația precară a disidentului în toată regula. Dar în același timp, mijlocul anilor '60 a fost o perioadă de înlesniri pentru cultural. Plutea un aer de libertate pre-Praga 1968. Dacă în această perioadă scriitorii și artiștii nu au dat lucrări cu hotărât caracter de protest social, nu a fost din cauză că închiisoarea sau execuția îi pîndea, ci pentru că autocenzurii îi trebuie mult Statului. Eram conștient de atmosferă și as fi putut publica, vorbi și poate chiar să mă agit după bunul plac. Dar în mintea și în inima mea era întipărit mitul exilului. Aptitudinile mele rămîneau virtuale pînă la ieșirea din țară. Acest refren constant era atît de potrivit cu riposta istorică a culturii noastre, încît prezentul era, prin comparație, neînsemnat.

Cînd am părăsit România, bucuria mi-a fost nemărginită. M-a ajutat să trec și peste dezamăgirea, minoră, de a nu putea rămîne în Europa, unde erau toți eroii mei. Mi-ar fi plăcut să stau la Paris, dar francezii nu acceptau refugiați. Mi-ar mai fi plăcut să stau în Italia, dar nici acolo nu era loc. Mie însă nu-mi prea păsa încotro mă îndrept. Am cerut viză pentru mai multe țări, și am fost acceptat de trei dintre ele: Australia, Canada și Statele Unite. Toate erau țări de limbă engleză, care avea să devină noua mea limbă. Nu am stat prea mult pe gînduri: tobele pe care le auzisem pe benzile de magnetofon cu muzică occidentală proveneau din Statele Unite. Acolo trăia Pied Piper¹.

Hotărînd astfel, destinul îmi pregătea o lovitură norocoasă neașteptată. Un aer de libertate era evident peste tot, făcînd să apară o fisură în zidul solid al coșmarului politic. Mi s-a îngăduit să-mi duc iluziile pînă la capăt

¹ Muzicant care a scăpat orașul Hamelu de sobola gonindu-i cu fluierașul pînă la rîu, unde s-au înecat toți (legenda germană).

fără nici un fel de intervenții, timp de cel puțin șase sau șapte ani. Mi-am descoperit țara de exil, nu în compania confratilor mei exilați, ci în mijlocul tineretului american. Pe vremea aceea, exilul era *statu-quo*. Generațiile erau în exil una dinspre alta, mii de tineri colindau continentul într-un abandon religios deliberat. Exilul făcea parte din cultura populară, iar sensul lui fusese extins să includă orice formă: de la o oră de alienare, la o vară întreagă de hoinărit prin mahalalele Europei. O întreagă generație se exila pentru un week-end într-un loc numit Woodstock, alcătuind astfel o „națiune a tineretului” care a devenit o formațiune socială exemplară, nemăiîntâlnită în istorie. *Exil* înseamnă în latină „dezdăcinat”, dar mie-mi plăceau asociațiile în engleză: *helix*, *axis*, *exist*¹. Literar sau numai metafizic, exilul este o îngrădire de paradoxuri. Nu am considerat necesar să mențin cuvîntul la nivel literal.

Avantajele de a fi un exilat literal într-o cultură obsedată de mitul ei sînt nenumărate. Ce văd americanii cînd se uită la un român? Trei lucruri: Dracula, Eugen Ionescu și Nadia Comăneci. Cu alte cuvinte: sex, absurdul și abilitate gimnastică. Acestea reflectă perfect atît tonul cît și conținutul vieții americane de la sfîrșitul secolului douăzeci: și anume, obsesia despre sex, trăind într-o lume din care sensul pare să fi evadat, și credința secretă a fiecăruia că individul trebuie să existe prin gimnastică, balansîndu-se încontinuu pe marginea întrebărilor – și, dacă este capabil, să o facă cu grație. Noi ne potrivim transcendental: eu eram răspunsul la întrebările majore. În 1966, numai două elemente din această triadă simbolică mi-eram la îndemînă. Eugen Ionescu, dramaturgul absurdului, a cărui operă o admiram foarte mult, nu era decît Dracula gînditorului. Cu un gest literar sfîșiască vîlul realismului ce acoperea lumea, iar sensul, așa acum îl înoșteam noi, dispăruse. Să fii mușcat de absurd însemna elăși lucru cu a fi mușcat de Dracula: rezultatul era un

¹. Spirală, axă, ieșire.

anume fel de nemurire. Absurdul este o licoare balcanică efecace (introdusă pentru prima dată sub formă literară de către Tristan Tzara) care limpezeste una dintre menghinele aducătoare de moarte ale dualismului, religiei și scrupulelor. Dacă totul, inclusiv viața și moartea, este absurd, a trăi veșnic este un fel de datorie absurdă, singura activitate care fuge hotărât din fața faptelor. Așadar, România, așa cum o vedeam eu prin perspectiva altora, era generatoare de mit. M-am închipuit lărgind granițele țării mele creatoare de mituri. România era orice îmi trecea mie prin cap că ar fi.

Dracula a devenit deja o figură de o anume însemnătate, fiind deificat la nivelul aproximativ de șef de cadre în slujba Satanei. Principala lui obligație era să le muște pe fetele tinere în starea de semitrezie. Halloween, o sărbătoare minoră pînă la apariția lui, a crescut în importanță în asemenea măsură, încît a ajuns acum să fie cea mai mare sărbătoare în Statele Unite, depășind Crăciunul. De Halloween, Dracula este figura cea mai importantă și așa cum Halloween înlocuiește Crăciunul, Dracula ia locul lui Isus Cristos. Numai un zid subțire, dar rezistent, mai menține însemnătatea sărbătorii Crăciunului. Pentru mine, Dracula este creator pînă la derută. La început, i-am rezistat. Eu eram un tînăr poet obscur. El, acest Dracula, era produsul respingător al Hollywood-ului, asta era! Însă ce dar minunat! Mușcătura lui punea capăt existenței-în-timp, repunea în drepturi aristocrația și diferențele, și ce mai mod de a cunoaște fete tinere! Chiar și România, care s-a ferit mult timp de această invenție pur occidentală, și-a deschis în cele din urmă castelele să primească turiștii aducători de valută, capabili să geamă de groază costisitoare în înfricoșătoarele lăcașuri (apropos, puse la punct de un fost vice-președinte al companiei cinematografice Disney!). Eu însumi am adoptat, totuși, mit

* Ajunul sărbătorii tuturor sfinților (seara zilei de octombrie); se sărbătorește de obicei cu măști și farse.

într-o manieră parțial optimistă: am recunoscut în versiunea cinematografică devalorizantă liniile de forță care l-au făcut pe istoricul Dracula, Vlad Tepeș, important pentru mine. Hollywoodianul Dracula era, ce-i drept, un filfizon și un desfrinat, dar trista lui condiție de nemuritor îl obliga să *inventeze* încontinuu. Fără o imaginație prodigioasă, n-ar fi reușit să suporte plictiseala existenței eterne. Tot așa cum, Vlad Tepeș, propulsat de un val istoric, s-a plasat în primul val al lumii moderne și a devenit stăvilă în simbolic. Atât realul cât și imaginarul aveau în comun o forță generatoare supremă, și asta era singurul lucru care mă interesa.

Cîteva ani mai tîrziu, în cadrul acestei idei sexualizate și intoxicate, se ivi o nouă soluție pentru existență, și anume sugestia întruchipată de Nadia Comăneci, tînăra gimnastă. Recenta dezertare a Nadiei adaugă o nouă dimensiune interesantă existenței sale metaforice: ea a făcut practic un salt peste granița română. A sărit, de asemenea, atât de departe de ceea ce considerăm noi normal, încît a aterizat în presa bulevardieră. Saltul ei spre libertate a fost total neconformist. Ea și-a bătut joc de autoritățile politice și morale ale Estului ca și de cele ale Vestului, un Zece Perfect care a costat-o milioane de dolari în andosări publicitare pierdute. Nadia este prototipul spectaculos al unei noi generații de exilați din recent decedata lume comunistă. Ea își aduce disprețul față de putere, indiferent de culoare politică — o perspectivă incomodă pentru conducătorii colapsului Europei de Răsărit care sînt, adesea, adepți rigizi ai ordinii interne.

Pe atunci n-am înțeles că exilul era o religie temporară în America. Majoritatea prozelitilor pe care i-am întîlnit și-au schimbat curînd credințele și au lăsat biserica goală, închizînd astfel acea prielnică breșă din istorie. Considerînd exilul meu un fel de climax al unui proces istoric, o peregrinare prin „satul total“, comiteam una din greșelile frecvente în anii '60. Nu fusese la fel pentru generațiile precedente de exilați și nu va fi la fel

...ersi-
l-au
ntru
izon
liga
r fi
m,
în
ău
o
re

pentru generațiile viitoare. Sosisem la momentul potrivit, într-o vreme în care nădejile mele puse în Vest corespundeau speranțelor Vestului în el însuși. A fost o unire fericită. Aveam nouăsprezece ani, ca și lumea aceea.

Pentru cei veniți înaintea mea, exilul fusese o temniță îngrozitoare între situația de fără-de-stat și naturalizare, o temniță în care nu lincezeai, în ciuda luminii sale mitice. Această lumină strălucea, dacă se poate spune așa, pe chipurile schimonosite ale monștrilor singurătății, pierzaniei și disperării. La fel va fi și pentru refugiații care vor urma. În anii '80, Refugiații și Emigranții trăiesc din nou în mizerie. Poziția lor seamănă cu cea a lui Nabokov din anii '20, '30 despre care a scris, referindu-se la germani și la francezi, în mijlocul cărora trăia împreună cu familia lui: „Acești aborigeni erau pentru ochiul minții figuri la fel de plate și transparente ca și cele decupate din celofan și, deși le luam fetele, le aplaudam clovnii, alegeam tot ce era mai bun, nu exista totuși între noi comunicare reală, profund umană de tipul celei din cercurile noastre“. Și în continuare, pe pagina următoare a lucrării *Vorbește memorie*...: „În decursul celei aproape o cincime de secol petrecută în Europa de Vest nu am avut, printre puținii germani și francezi pe care i-am cunoscut (în special proprietărese și literați), mai mult de doi buni prieteni“.

În ce mă privește, mi se potrivea contrariul. Nu am avut, cu totul, mai mult de doi români prieteni. Cultura americană era atât de deschisă în momentul sosirii mele, încât am fost aproape instantaneu absorbit de ea. Valorile sale, din acea perioadă, păreau să fie și ale mele. Sau, mai degrabă, valorile mele erau apreciate de contemporanii mei americani. Nu aveam cum să știu, așa cum am mai spus-o și altă dată, că „America este o antologie neîntreruptă de ciudățenii fugărindu-se una pe alta din ce în ce mai repede, pe măsură ce timpul se scurtează“.

Trebuie să fac aici o diferență între tipul de expatriat care se atașează cu generozitate de o nouă cultură și

încearcă să facă față și plonjonul meu nerăbdător în viața americană. Dezvoltăm întotdeauna subiectul paradoxurilor mele native. Mă vedeam, mă văd și acum, ambasadorul poeziei românești, sau cel puțin tălmăcitorul anumitor mistere balcanice foarte importante. Nu am încetat să fiu poet român atunci când am devenit poet american. Limba română a devenit dimensiunea mea tainică, un motoras secret, ca și copilăria, în vreme ce engleza americană acoperea toate aspectele vieții mele de zi cu zi. În adîncul sufletului, mențineam un miez de criză, rugă, limbaj poetic – expresiile dramei – în limba română. Limba mea zilnică, engleza americană, primea atît combustibil cît și poezie de la această sursă. Pînă la urmă, au fuzionat, dar a fost nevoie de timp.

Înconjurat de exilații metaforici din America, făceam tot ce-mi stătea în putință să-mi înțeleg noua cultură. Dintre toate aspectele dinamicii explozive a anilor '60, poezia americană era deschisă cu precădere experimentului. În momentul sosirii mele, se deschidea în toate direcțiile. Radicalii Whitman-ști își luau poezia înapoi de la pedanții anglofili, care dominaseră pînă atunci. (În anii '70, pedanții s-au întors să se răzbune, iar poezia a fost marginalizată pînă când, în perioada anilor '80, ajunse una din ocupațiile clasei de mijloc.

Americana veni spre mine în salturi mari și în explozii. Nu m-am oprit să-mi plîng exilul. Nu era nimic de plîns, în afara lipsei de bani – nimic original. Organul meu poetic se hrănea cu descoperiri într-un ritm extraordinar.

Timp de peste două decenii, aproape că nu am constatat că vremurile se schimbaseră. Nu avusesem timp să remarc aluziile, astfel încît, atunci când în sfîrșit am privit în jur, am rămas uluit. În jurul meu, metafora exilului, privită cu atîta stimă în anii '60, începu să capete tonuri sumbre și un nou naționalism circula slobod. Abandonarea anglo a religiilor poetice începuse în cadrul unui nou proces de căutare a rădăcinilor, identității și, în

fine, a naționalismului. În anii '70, „etnicii” începură să ia locul „străinilor”. În orașe, au apărut „tîrgurile etnicilor”, unde crypto-tărani vindeau felurite cocoloase de carne pe care le bîzîiau muștele. În același timp, Departamentul Imigrări își asuma o nouă rigiditate ideologică. Afluxul de popoare din America Latină, Asia și Africa ducea la noi dispoziții de restricții. Rasismul și xenofobia începură să se strecoare în viața cotidiană. Propria-mi luptă cu Biroul de Imigrări și Naturalizare s-a prelungit epopeic, în ciuda dorinței mele. Am încercat să nu fiu un „etnic”, nici o „minoritate”, ci un aristocrat, un poet.

Exilul meu mi-a apărut, pentru prima dată, într-o lumină istorică. Perioadele de mare libertate generau exilul metaforic, în vreme ce perioadele de represiune generalu exilul literar. Mie mi se acordase o amîinare temporară de la realitatea exilului prin ascendența mitului. Contactul cu realitatea nu mi-a schimbat încrederea în valoarea terapeutică a peregrinărilor mele. Exilații metaforici care au abandonat mitul exilului și-au pierdut dreptul la poezie. Aceasta este o poziție tragică, fiindcă ei nu vor mai reveni niciodată nici măcar originari dintr-un anume loc: fiul risipitor este întotdeauna o ciudățenie. Dar dezertarea lor m-a lăsat într-o poziție stranie. M-am trezit într-un loc care se autogolise în cîțiva ani, precum un oraș mexican la vremea siestei.

Într-un asemenea context am început să înțeleg gîndirea semenilor mei exilați literali și m-am repezit să fac o legătură tardivă. Exilul pentru ei era într-adevăr o experiență unificatoare, dar nu cum am crezut la început. Se menținea, nu prin eroii săi, ci prin demnitate și suferință donchișotescă. Contactul dintre iluștrii săi cetățeni se stabilea sporadic și era marcat de îndelungi tăceri. În acest moment de tăcere se depăna „povestea” exilului. Ca și cînd fiecare exilat era o propoziție neterminată, o frază imposibil de înțeles fără textul original din care fusese decupată. Am învățat să citesc elipsele. Exilu constituia o condiție literală, nu una metaforică, pentr

majoritatea indivizilor, inclusiv pentru cei pe care i-am lăudat, iar atitudinile față de mitul exilului și propaganda respectivă varia nu numai de la generație la generație, ci de la țară la țară. Unitatea stătea într-un ultragiatic sentiment de trădare din partea istoriei.

Poziția mea era, din nou, ciudată. Nu mă simțeam despărțit de cultura țării mele de baștină într-un mod dureros. Desigur, mă chinuia într-o oarecare măsură gândul că s-ar putea să nu mă mai pot întoarce niciodată; din când în când, o stranie nostalgie căreia românii îi spun „dor“ mă cuprindea, prin secvențe de vremuri și locuri accesibile numai în memorie. Dacă Ovidiu a fost primul nostru poet, atunci *Tristia* (*Tristele*) în care își deplîngea exilul, este primul nostru poem. Dar interpretînd tristețile poetului meu, nu făceam altceva decît să continuu problemele majore ale culturii mele cu un set diferit de unelte. Marele semn de întrebare pentru mine era necesitatea culturii mele în orînduirea mai amplă a lucrurilor. Singurul fapt de care mă temeam era căderea în desuetudine. Aveam destule motive să cred, totuși, că preocupările mele, departe de a fi desuete, răspundeau unei chemări imperioase din lăuntrul noii mele lumi. Eram îndrăgostit de mitul exilului și mă dezamăgi brusca regresie din perioada anilor '70. Despre istorie nu aveam nici o părere și aceasta mă plasa, probabil, în exil față de colegii mei, exilații.

Nu doresc să minimalizez realitățile expatrierii insistînd atît de mult asupra mitului care, în ultimă instanță, sălășluiește într-o zonă cenușie și la care oricine dorește să se distanțeze cît de cît de societate poate apela. Dar nu prea am de ales. Realitatea exilului meu a fost, pînă acum, mai puțin importantă pentru mine decît mitul.

În vremurile noastre, mitul exilului a cucerit Vestul. Dacă ar fi să se inventeze o imagine ca o reprezentare reală a începuturilor acestor vremuri, aceasta ar trebui să fie o fotografie în care Lenin și Tristan Tzara joacă șah într-o cafenea din Zürich, în 1916. Cei doi